

MONEDE RARE ȘI INEDITE DIN EPOCA FEUDALĂ DE INCEPUT DESCOPERITE LA PĂCUIUL LUI SOARE ȘI IMPREJURIMI (Dobrogea)

I. GALIȚA, RAIONUL ADAMCLISI

În vara anului 1961, în urma unei ploii, s-a descoperit în curtea colectivistului N. Răciulete din satul Galița (r. Adamclisi, reg. Dobrogea) o monedă de bronz bizantină, emisă pe vremea împăratului Leon al VI-lea Înțeleptul (882—912) (fig. 1).

Av. † LEON BASILEVS ROM/: bustul lui Leon al VI-lea cu barbă, văzut din față; poartă coif cu cruce, mantie și robă; în mina stângă mappa.

Rv.

+ LEON
ENTEJOBAN
SILEVSR
OMEON

AE, greutate. 5,58 g. Wroth, 8, pl. LI, 13.

II. PĂCUIUL LUI SOARE

În săpăturile efectuate în anii 1960—1961 de Institutul de arheologie al Academiei R.P. Române pe insula Păcuiul lui Soare (satul Galița, r. Adamclisi, reg. Dobrogea)¹, a apărut între altele un bogat material numismatic. Alături de numeroasele monede bizantine de bronz, din secolele X—XI (Ioan Tzimiskes — Alexios Comnenul), s-au mai găsit câteva monede de argint românești bătute în vremea lui Vladislav-Vlaicu

¹ Pentru așezarea de la Păcuiul lui Soare vezi rapoartele preliminare publicate în *Materiale*, V, p. 587; VI, p. 653—666; VII, p. 599—607 și VIII, p. 713—722. (f. Petre Diaconu, *Крепость X—XV вв. в Пэкуюл Луй Соаре в свете археологических исследований*, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 485.

și Mircea cel Bătrîn, monede grecești de aur și bronz din secolul al XIII-lea, monede tătărăști de argint și bronz, de asemenea din secolul al XIII-lea, precum și monede bulgărești de argint și bronz, care se datează începînd de la mijlocul secolului al XIII-lea și pînă către sfîrșitul secolului următor.

Fig. 1. — Monedă de bronz din vremea lui Leon al VI-lea Înțeleptul (882—912).

În afara monedelor mai sus amintite, un interes deosebit îl prezintă doi dinari (tournois) de bronz (fig. 2/1,2), emiși probabil pe la anul 1250, în despotatul lui Guillaume de Villehardouin² situat în Achaia-Moreea.

Monedele se află într-o stare de conservare extrem de precară, fapt care ne obligă să păstrăm rezervele cunoscute în ceea ce privește citirea și, în consecință, atribuirea lor vremii lui Guillaume de Villehardouin; și aceasta cu atât mai mult cu cît monedele prezentate nu se integrează cu exactitate în timpurile precizate de G. Schlumberger.

1

2

Fig. 2. — Monede de la mijlocul secolului al XIII-lea, bătute probabil în timpul lui Guillaume de Villehardouin.

1. *Av.* Cruce cu capetele îngroșate, înscrisă într-un cerc liniar. Împrejurul ei inscripția : † [TVRO]NVS[CIVI]

Rv. Castel stilizat. Împrejurul lui inscripția :

[.....]

2. *Av.* Ca la prima, dar legenda complet ștearsă.

Rv. Ca la prima, dar lipsesc cele trei puncte de sub baza triunghiului, iar legenda este complet ștearsă.

Prezența acestor două monede în insula dunăreană Păciuil lui Soare, situată la circa 20 km spre est de Silistra (R.P. Bulgaria), insulă în care se află o puternică așezare feudală ocrotită de ziduri masive, ridicate încă din secolul al X-lea, are o dublă importanță.

² Identificarea acestor monede s-a făcut cu ajutorul lui Octavian Iliescu de la Cabinetul numismatic al Academiei R. P. Romine, după G. Schlumberger, *Numismatique de l'Orient Latin*, Paris, 1878, p. 313—314 și pl. XII.

În primul rînd se atestă și pe această cale legăturile de schimb de la mijlocul și din a doua jumătate a secolului al XIII-lea între ținuturile de la Dunărea de jos și cele din sudul Greciei. În aceeași ordine de idei, se cuvine să atragem atenția că asemenea monede, după cîte știm, necunoscute în publicațiile românești, apar pentru prima dată în săpăturile arheologice din țara noastră.

În al doilea rînd, găsirea acestor monede la Păcuiul lui Soare în condiții stratigrafice clare, precizează cît se poate de bine datarea unuia dintre nivelele de viațuire feudală din amintita așezare — în a doua jumătate a secolului al XIII-lea.

Tot cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate în anul 1961 s-a descoperit în ultimul nivel de viațuire un tezaur compus din 177 monede de argint, dintre care 175 sînt monede bulgărești și două românești; acestea din urmă, bătute în vremea domnitorului Țării Românești, Vladislav-Vlaicu (1364 — circa 1377) au legendele scrise: una cu caractere latine, iar cealaltă cu caractere slave.

Monedele, ascuse la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea, erau adăpostite, inițial, într-un ulcioraș modelat din pastă fină, nisipoasă, fără ingrediente, arșă oxidant. Ca decor, ulciorașul are pe fața sa exterioară cîteva dungi din vopsea albă, dispuse vertical. În el s-au găsit numai 16 monede, restul, pînă la 177, erau împrăștiate pe o distanță de aproximativ 2,50 m, împrăștiere care se explică prin aceea că ulciorașul spărgîndu-se încă din vechime sub presiunea pămîntului, cea mai mare parte a monedelor a fost dislocată și tîrîită de o rădăcină de copac³.

Monedele bulgărești provin de la: Gheorghe Tertter I, 1 exemplar; Alexandru și Mihail, 169 exemplare; Srațimir, 5 exemplare.

Dintre monedele descoperite cel mai mare interes îl prezintă exemplarul bătut în vremea țarului Gh. Tertter I (fig. 3/a—b).

Av. Vultur bicefal cu aripile desfăcute; între cele două capete ale vulturului se găsește o cruce; de jur împrejur sînt realizate două cercuri perlate. Între cercurile perlate se află legenda cu caractere grecești: +ΑΦΝΤΟΥ ΤΟΥ ΤΕΡΤΕΡΗ (sic!).

Rv. Iisus Hristos stînd pe tron, cu nimb în jurul capului; de o parte și de alta a nimbului IC XC; mîna dreaptă este ținută în semn de binecuvîntare; mîna stîngă nu se distinge; probabil că este ținută sub mantie; de jur împrejur, cerc perlat.

AR, diam. 20 mm; greut. 1,01 g.

După cum se vede, moneda redă în legendă numele lui Tertter. Este posibil ca primele litere să constituie inițialele unor cuvinte grecești sau să exprime, poate, un apelativ de origine turcă-veche, fapt care n-ar fi de mirare, dacă s-ar ține seama că Gh. Tertter I a fost de neam cuman⁴.

După cum știm, moneda reprezintă o emisiune pe care o întîlnim acum pentru prima dată pe teritoriul țării noastre. Aversul are ca motiv vulturul bicefal — motiv reprezentat frecvent pe aversul monedelor de

³ Insula este împădurită cu floră dobrogeană: ulmi, peri pădureți, singeri, călimi etc.

⁴ I. Dujcev, în *Byzantinische Zeitschrift*, 2, 1933, p. 473 citește: „Αβόντρος Τερτέρης

bronz din vremea țarului Gheorghe Terter I⁵, în timp ce reversul (Iisus Hristos stînd pe tron) este întîlnit și la emisiunile de argint din timpul domniei aceluiași țar⁶.

Fig. 3. — Monedă din vremea lui Gh. Terter I, cu legenda în limba greacă.

Fig. 4. — Monede de aramă din vremea lui Gh. Terter I.

⁵ Nikola Mușmov, *Монетите и печатите на българските царе*. Sofia, 1924, p. 86—88 (vezi monedele de la nr. 34 la nr. 39). Asemenea monede de bronz apar și la Păciul lui Soare. Una dintre ele a fost deja publicată (vezi Petre Diaconu, *Șantierul arheologic Păciul lui Soare*, în *Materiale*, VII, p. 605, fig. 9/1). Aici se ivește prilejul să atragem atenția că reversul acestei monede nu a fost publicat în poziția normală.

⁶ Nikola Mușmov, *op. cit.*, p. 86, monedele nr. 32 și nr. 33.

Mai trebuie adăugat că reprezentările de pe ambele fețe sînt realizate artistic, din linii precise și bine proporționate. Un examen atent ne obligă să socotim că moneda a fost destul de mult circulată, înainte de a fi fost teaurizată, fapt reflectat mai ales în urmele de frecare a marginilor și a unei părți a cercurilor perlate, inclusiv capetele superioare ale citorva litere ⁷.

Un interes deosebit însă îl prezintă alte două monede, de aramă, atribuite de asemenea țarului bulgar Gh. Terter I (fig. 4). Monedele se păstrează într-o stare de conservare relativ bună.

1. *Av.* Monograma lui Terter, avînd în cîmpul de mijloc o stea, iar dedesubtul acesteia o semilună. De jur împrejur, inițial, exista un cerc din care se mai păstrează doar cîteva perle.

Rv. Vultur bicefal cu aripile desfăcute; dat fiind că vulturul n-a fost bine centrat, aripa stîngă nu se păstrează pe monedă; între capete este realizată o cruce. În partea inferioară se disting picioarele și coada. Corpul este reprezentat de un cerc în care este înscris un bust uman. Totul, încadrat într-un cerc perlat, incomplet.

Diam. 17 × 12 mm; greut. 1 g.

2. *Av.* Ca la prima, cu singura deosebire că semiluna și steaua sînt șterse parțial.

Rv. Ca la prima, cu mențiunea că partea inferioară, fiind ștearsă, nu se distinge bine.

Diam. 19,5 mm; greut. 1,08 g.

În legătură cu aceste două monede, se cuvine a face următoarele precizări: în timp ce prima este plată și ovoidală, cealaltă este ușor schifată și cu contur poligonal. În plus, se constată că liniile de pe reversul celei de-a doua monede sînt mai proporționate și că atît vulturul cit și bustul uman sînt realizate cu mai multă pricepere artistică.

Subliniind aceste particularități, reiese de la sine că cele două monede fac parte din emisiuni diferite.

În legătură cu monograma de pe reversul ambelor monede se constată că bucele literelor ρ au conturul pătrat și nu rotund — particularitate sesizată pentru prima dată la monedele din vremea lui Gh. Terter I, descoperite în țara noastră ⁸. Existența semilunei și a stelei în cîmpul monogramei — atestată, de asemenea, pentru prima oară pe monedele terteride din așezarea noastră ⁹ — poate să reflecte o tradiție sau influență arabă venită prin filieră cumană.

Monedele prezintă ștersături care atestă o largă circulație.

PETRE DIACONU

⁷ Moneda a mai fost publicată, vezi Petre Diaconu, *Една неизвестна монета на Георги Тертер*, în *Археология*, V, 1, Sofia, 1963, p. 41—42.

⁸ După informațiile primite de la prof. T. Gherasimov (Sofia) asemenea monede s-au găsit și în Bulgaria.

⁹ O asemenea monedă a fost publicată de Ileana Băncilă, *Éléments d'art monétaire bulgare au XIIIe siècle*, în *Izvestiia-Institut*, XXV, Sofia, 1962, p. 65, fig. 1.